Gintautas Zabiela

Šeimyniškėlių piliakalnio tyrinėjimai 1994 ir 1995 metais

1994 ir 1995 m. LII tęsė Šeimyniškėlių piliakalnio (Anykščių r., Anykščių seniūn.) tyrinėjimus, pradėtus 1990 m. (žr. ATL 1990 ir 1991 metais. V., 1992. T. 1. P. 57-60; ATL 1992 ir 1993 metais. V., 1994. P. 90-94). Per du kasinėjimų sezonus piliakalnio aikštelėje ištirtas bendras 260 m2 plotas. Tyrinėjimai buvo vykdomi P bei PV piliakalnio aikštelės dalyse, šalia PV šlaito bei PR pylimo.

1994 m. buvo kasinėjama PR pylimo papėdėje, į PR nuo 1990-1991 m. tyrinėtų plotų Nr. 1 ir 2. Čia ištirti du 10 m ilgio ir 3 m pločio plotai (Nr. 11 ir 12). Dabartiniu metu tai jau pylimo vidinio šlaito pradžia, tačiau tyrinėjimų metu paaiškėjo, jog XX a. pylimas ties pagrindu išplatintas į vidinę pusę nuskleidžiant žemes nuo jo keteros. Plotų PR krašte, 75-100 cm gylyje, pasiektas buvęs pylimo ŠV kraštas. Pylimas plūktas iš molio, kartą buvo rekonstruotas. Pirmasis pylimas buvo suplūktas tiesiog ant pirminio žemės paviršiaus. Jame pasitaiko iki 20 cm skersmens akmenų. Vėliau pylimas paaukštintas suplūkiant naują molio sluoksnį. Abu sluoksnius vietomis skiria iki 10 cm storio molio su degėsiais sluoksnelis, rodantis, kad pylimas buvo rekonstruojamas po kažkokio pilies gaisro.

Daugiausia archeologinės medžiagos rasta šalia pylimo buvusioje aikštelės dalyje. Prieš įrengiant piliakalnį, buvo nukirsti ir sudeginti čia augę pavieniai medžiai ir krūmai. Atkasta vieno tokio laužo vieta, kuri gerai išsiskyrė gelsvame smėlyje kaip 1,5 m skersmens anglinga dėmė. Joje deginti iki 12 cm skersmens rąstų gabalai bei plonos medžių šakos. Smėlis aplink laužo vietą perdegęs iki oranžinės spalvos. Tyrinėtoje vietoje būta vieno pastato dalies, kuri dėl didelio sluoksnio suardymo prastai išsiskyrė. Atrodo, kad pastatas buvo rentininės konstrukcijos (nerasta jokių

stulpaviečių pėdsakų), apie 3x3 m dydžio, prišlietas prie pylimo. Jo vietoje susidaręs iki 20 cm storio pilkos žemės sluoksnis su gausesniais iki 10 cm skersmens akmenimis bei molio tinku. Sluoksnyje rasta žiestos keramikos bei gyvulių kaulų. Keramika būdinga Šeimyniškėlių piliakalniui, su keturkampių įspaudėlių ornamentu. Vienoje šukėje atsispaudęs kažkokio smulkaus žvėrelio pėdsakas. Pastato vietoje buvo gausu gyvulių kaulų - surinkta apie 120 vienetų. Tai rodytų, kad čia stovėjo kažkokios ūkinės paskirties statinys - galbūt virtuvė ar maisto sandėlis. Pastatas sudegė, apie ką byloja jo aplinkoje pastebėti smulkūs degėsiai. Paleozoologo R. Paškevičiaus duomenimis, dauguma 1990-1994 m. piliakalnyje surinktų kaulų priklauso naminiams gyvuliams (79,7%, tarp kurių vyrauja stambūs raguočiai (62,75%. Iš laukinių gyvūnų aptikta šerno, stirnos, bebro kaulų.

1995 m. buvo ištirti 2 10x10 m dydžio (iš viso 200 m^2) plotai aikštelės PV pakraštyje. Nors čia kultūrinis sluoksnis ir labai suardytas, tačiau pasisekė aptikti ir geriau išlikusių jo fragmentų bei radinių. Bendras sluoksnio storis siekė iki 80 cm, iš kurio apatinė iki 30 cm storio dalis buvo nesuardyta. Įžemyje atidengta 12 stulpaviečių. Jos stambios, 25-45 cm skersmens, iki 70 cm gylio, kai kurios buvo apkrautos akmenimis. Masyvūs stulpai daugiausiai stovėjo gynybinių sienų vidinėje pusėje ir rėmė gynybines galerijas. Ties ploto Nr.14 Š siena atkasta 1,3x1 m dydžio degėsių plotelio dalis, kurių paskirtis paaiškės tik juos nuodugniai ištyrus. Vidinėje gynybinių sienų pusėje būta akmenų grindinių, kurie XX a. ariant piliakalnio aikštelę beveik visai sunaikinti. Iš jų išliko tik paskiri akmenys.

Storiausias ir geriausiai išlikęs kultūrinis sluoksnis aptiktas buvusių gynybinių sienų ir prie jų prišlietų patalpų vietose. Jį sudarė rusvai pilka, vietomis su raudonu moliu maišyta žemė, kurioje buvo gana gausu smulkių molio tinko gabalėlių, gyvulių kaulų, keramikos. Šiame sluoksnyje rasta ir nemažai metalinių dirbinių. Tai geležiniai: 10 arbaletinių strėlių antgalių, peilis, yla, žalvarinių papuošalų fragmentai: žiedo dalis, diržo apkalai, kabutis, žvangutis. Išsiskiria plote Nr.14 surastų arbaletinių strėlių "lobis". Stulpavietės vietoje, 38 cm gylyje, vienas šalia kito surasta 12 įtveriamųjų arbaletinių strėlių antgalių. Atrodo, kad čia buvęs visas jų ryšulėlis, kuris

įkrito į stulpo vietą ir vėlesnio arimo metu buvo kiek išardytas. Trys strėlės dar buvo sulipusios šonais. Tame pačiame plote aptikta ir apie 1 m skersmens sekli ūkinė duobė, kurioje buvo gausu keramikos, gyvulių kaulų. Joje aptikta net retų Lietuvos piliakalniuose radinių - žuvų žvynų. Iš surinktos keramikos išsiskiria ūkinės duobės aplinkoje išmėtyto stambaus žiesto puodo šukės. Puodas paviršiuje puoštas būdingu keturkampių štampukų ornamentu. Pažymėtinos ir skirtingose tyrinėto ploto dalyse surastos dvi lipdytos įkartomis ornamentuotos puodo rankenos. Pirmą kartą Šeimyniškėlių piliakalnyje aptikta ir moteriškų darbo įrankių - verpstukų (rasti 2). Radinių turtingesnis kultūrinis sluoksnis rodo, kad ploto Nr.14 vietoje buvo gyvenamos patalpos.

Daugiau informacijos apie Šeimyniškėlių piliakalnį bandyta gauti pasitelkiant įvairius netradicinius jo tyrinėjimo metodus: aerofotonuotrauką, biolokaciją, žvalgybą su metalo detektoriumi. Anykštėno A.Strolios dėka pavyko padaryti kelias piliakalnio bei jo aplinkos nuotraukas iš oro. Jose matyti, kad žymesnis kultūrinis sluoksnis yra tik aikštelės pakraščiuose. Piliakalnio aplinkoje kokių nors archeologinių objektų nepastebėta. Biolokacijos metodu (dirbo straipsnio autorius bei T.Baranauskas) piliakalnio aikštelėje fiksuota daug anomalijų, kurias galima tapatinti su čia stovėjusių pastatų liekanomis. Jų susiejimas su konkrečiais sluoksniais yra ateities kasinėjimų uždavinys. Žvalgyba su metalo detektoriumi leido fiksuoti visus metalinius dirbinius, esančius arimo suardyto kultūrinio sluoksnio viršutinėje dalyje, iki 20 cm gylyje. Greta labai gausių XX a. antros pusės metalinių dirbinių (tarp jų surinkta apie pusantro šimto vienetų TSRS kapeikų), aptikta ir keletas archeologinių radinių. Tai du geležinių arbaletinių strėlių antgaliai, geležinė grandis, keli žalvarinių papuošalų fragmentai bei reta sidabrinė lietuviška moneta. Vienoje jos pusėje yra keturpėsčias žvėris su tamga, kitoje, numizmatės D. Grimalauskaitės nuomone, - labai neryškus įrašas "Печать" (pav.8). Monetos skersmuo 1,6 cm, svoris iki nuvalymo 0,606 g, po nuvalymo - 0,530 g. Iš tiesiogiai su piliakalnio naudojimo laiku nesusijusių radinių pažymėtina viduramžių kulka bei 6 1873-1915 m. Rusijos 1/2-5 kapeikos,

paliktos greičiausiai čia apsistojusio besitraukiančio Rusijos armijos dalinio.

1995 m. padarytas antro papilio spėjamo griovio pjūvis (10 m^2 plotas), pratęsiant 1993 m. kastą plotą PR kryptimi. Deja, čia viskas jau sunaikinta tiesiant šalia einantį kelią.

1994-1995 m. Šeimyniškėlių piliakalnio tyrinėjimai leido patikslinti jo chronologiją bei išplanavimą, parodė, kad paskirose aikštelės dalyse kultūrinis sluoksnis dar neblogai išlikęs. Labiausiai nukentėjo vėlyviausias - XIV a. pabaigos sluoksnis, iš kurio išliko tik paskiri radiniai: minėta moneta, dalis arbaletinių strėlių antgalių, paskiros keramikos šukės. Surinktoji medžiaga rodo, kad piliakalnis išgyveno mažiausiai vieną rekonstrukciją, apie kurią duomenų dar maža. Piliakalnio įkūrimo data - XIII a. - naujų radinių kontekste nepasikeitė.

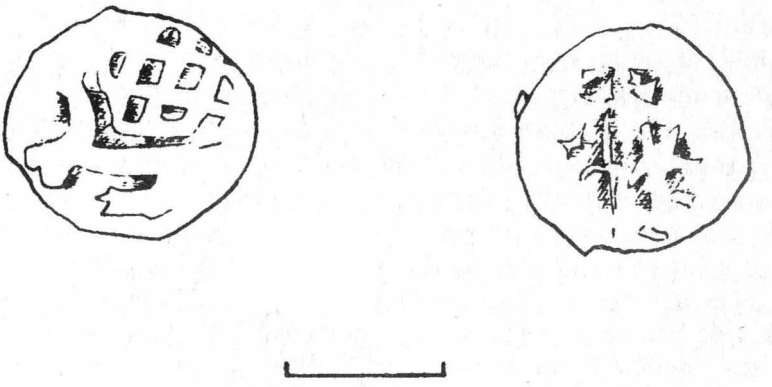

Pav.8. Reta lietuviška moneta
Fig.8. Rear Lithuanian coin